

Statistični modeli

I. Enačba

II. Pričakovane vrednosti

III. Struktura varianc in kovarianc

IV. Predpostavke, omejitve ...

Milena Kovač

28. oktober 2019

Primer: preizkus mladic

Žival	Gn.	Pasma	Mesec	Reja	Masa (kg)	DP (g/dan)	DHS (mm)	DSS (mm)
1	1	SL	JAN	A	102	640	13	13
2	2	SL	JAN	B	98	650	16	14
3	1	SL	FEB	C	105	650	16	16
4	2	SL	FEB	A	102	680	15	12
5	4	SVB	JAN	B	95	620	20	17
6	5	SVB	FEB	C	101	600	24	24
7	4	SVB	FEB	A	101	590	27	25
8	5	SML	JAN	B	97	660	26	27
9	4	SML	JAN	C	100	650	22	19
10	6	SML	FEB	A	97	700	23	25
11	7	SML	FEB	B	102	710	24	22

Modela za DP v preizkusu mladic v skalarni in matrični obliki

Dnevni prirast

$$y_{ijklm} = \mu + P_i + M_j + F_k + g_{ikl} + a_{ijklm} + e_{ijklm}$$

$$\mathbf{y} = \mathbf{X}\boldsymbol{\beta} + \mathbf{Z}_g\mathbf{u}_g + \mathbf{Z}_a\mathbf{u}_a + \mathbf{e}$$

... če delamo z več lastnostmi

$$y_{1ijklm} = \mu_1 + P_{1i} + M_{1j} + F_{1k} + g_{1ikl} + a_{1ijklm} + e_{1ijklm}$$

$$\mathbf{y}_1 = \mathbf{X}_1\boldsymbol{\beta}_1 + \mathbf{Z}_{g1}\mathbf{u}_{g1} + \mathbf{Z}_{a1}\mathbf{u}_{a1} + \mathbf{e}_1$$

Pričakovana vrednost za DP - skalarni zapis

- Ponovimo: pričakovana vrednost opazovanja je ...

$$E(y_{1ijklm}) = E(\mu_1 + P_{1i} + M_{1j} + F_{1k} + g_{1ikl} + a_{1ijklm} + e_{1ijklm}) =$$

- lahko razstavimo

$$\begin{aligned} E(y_{1ijklm}) &= E(\mu_1) + E(P_{1i}) + E(M_{1j}) + E(F_{1k}) + \\ &\quad + E(g_{1ikl}) + E(a_{1ijklm}) + E(e_{1ijklm}) = \end{aligned}$$

- v sistematskem delu modela (indeks za lastnost smo izpustili)

$$E(\mu) = \frac{\mu + \mu + \mu + \dots + \mu}{n} = \frac{n\mu}{n} = \mu$$

$$E(P_i) = \frac{P_i + P_i + \dots + P_i}{n_i} = \frac{n_i P_i}{n_i} = P_i$$

$$E(M_j) = \frac{M_j + M_j + \dots + M_j}{n_j} = \frac{n_j M_j}{n_j} = M_j$$

$$E(F_k) = \frac{F_k + F_k + \dots + F_k}{n_k} = \frac{n_j P_k}{n_j} = P_k$$

Pričakovana vrednost za DP - skalarni zapis II

- v naključnem delu modela (indeks za lastnost smo izpustili)

$$E(g_{ik}) = \frac{\sum_{ij} g_{ik}}{n_g} = \frac{0}{n_g} = 0$$

$$E(a_{ijkl}) = \frac{\sum_{ij} a_{ijkl}}{m} = \frac{0}{m} = 0$$

- za ostanek

$$E(e_{ijklm}) = \frac{\sum_{ij} e_{ijklm}}{n} = \frac{0}{n} = 0$$

- vstavimo rezultate

$$\begin{aligned}
 &= E(\mu_1) + E(P_{1i}) + E(M_{1j}) + E(F_{1k}) + \\
 &\quad + E(g_{1ikl}) + E(a_{1ijklm}) + E(e_{1ijklm}) =
 \end{aligned}$$

$$E(y_{1ijklm}) == \mu_1 + P_{1i} + M_{1j} + F_{1k} + 0 + 0 + 0$$

Pričakovana vrednost za DP - matrični zapis

- Iščemo pričakovano vrednost vseh opazovanj za prvo lastnost

$$E(\mathbf{y}_1) = E(\mathbf{X}_1\boldsymbol{\beta}_1 + \mathbf{Z}_{g1}\mathbf{u}_{g1} + \mathbf{Z}_{a1}\mathbf{u}_{a1} + \mathbf{e}_1) =$$

- Razstavimo (prva vrstica) in izpostavimo konstante (druga vrstica)

$$\begin{aligned} E(\mathbf{y}_1) &= E(\mathbf{X}_1\boldsymbol{\beta}_1) + E(\mathbf{Z}_{g1}\mathbf{u}_{g1}) + E(\mathbf{Z}_{a1}\mathbf{u}_{a1}) + E(\mathbf{e}_1) = \\ &= \underbrace{\mathbf{X}_1 E(\boldsymbol{\beta}_1)}_{\curvearrowleft} + \underbrace{\mathbf{Z}_{g1} E(\mathbf{u}_{g1})}_{\curvearrowleft} + \underbrace{\mathbf{Z}_{a1} E(\mathbf{u}_{a1})}_{\curvearrowleft} + E(\mathbf{e}_1) = \end{aligned}$$

- potrebujemo pričakovano vrednost za neznane parametre in ostanke

Pričakovana vrednost za parametre v sistematskem delu modela

- Ponovimo pričakovano vrednost v skalarni obliki

$$E(\mu_1) = \frac{\mu_1 + \mu_1 + \mu_1 + \dots + \mu_1}{n_1} = \frac{n_1 \mu_1}{n_1} = \mu_1$$

$$E(P_{1i}) = \frac{P_{1i} + P_{1i} + \dots + P_{1i}}{n_{1i}} = \frac{n_i P_{1i}}{n_{1i}} = P_{1i} \dots$$

- Prenesimo v matrično obliko

$$E(\beta_1) = E \left(\begin{bmatrix} \mu_1 \\ P_{11} \\ P_{12} \\ P_{13} \\ M_{11} \\ M_{12} \\ F_{11} \\ F_{12} \\ F_{13} \end{bmatrix} \right) = \begin{bmatrix} E(\mu_1) \\ E(P_{11}) \\ E(P_{12}) \\ E(P_{13}) \\ E(M_{11}) \\ E(M_{12}) \\ E(F_{11}) \\ E(F_{12}) \\ E(F_{13}) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \mu_1 \\ P_{11} \\ P_{12} \\ P_{13} \\ M_{11} \\ M_{12} \\ F_{11} \\ F_{12} \\ F_{13} \end{bmatrix} = \beta_1 \mathbf{1}_{9 \times 1}$$

Pričakovana vrednost za skupno okolje v gnezdu

- v skalarni obliki

$$E(g_{1ik}) = \frac{\sum_{ik} g_{1ik}}{n_{1g}} = \frac{0}{n_{1g}} = 0$$

- v matrični obliki

$$E(\mathbf{u}_{g1}) = E\left(\begin{bmatrix} g_{11} \\ g_{12} \\ g_{13} \\ g_{14} \\ g_{15} \\ g_{16} \\ g_{17} \end{bmatrix}\right) = \begin{bmatrix} E(g_{11}) \\ E(g_{12}) \\ E(g_{13}) \\ E(g_{14}) \\ E(g_{15}) \\ E(g_{16}) \\ E(g_{17}) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} = \mathbf{0}_{7 \times 1}$$

Pomni! Pričakovana vrednost za vektor parametrov za skupno okolje je ničelni vektor!

Pričakovana vrednost za plemensko vrednost

- v skalarni obliki

$$E(a_{1ijkl}) = \frac{\sum_{ijkl} a_{1ijkl}}{m} = \frac{0}{m} = 0$$

- število nivojev (m) je pri naključnih vplivih iz istega vira enako
- v matrični obliki

$$E(\mathbf{u}_{a1}) = E\left(\begin{bmatrix} a_{11} \\ a_{12} \\ a_{13} \\ a_{14} \\ a_{15} \\ \vdots \\ a_{1m} \end{bmatrix}\right) = \begin{bmatrix} E(a_{11}) \\ E(a_{12}) \\ E(a_{13}) \\ E(a_{14}) \\ E(a_{15}) \\ \vdots \\ E(a_{1m}) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \\ \vdots \\ 0 \end{bmatrix} = \mathbf{0}_{m \times 1}$$

Pomni! Pričakovana vrednost za vektor plemenskih vrednosti je pogosto ničelni vektor!

Pričakovana vrednost za ostanek

- v skalarni obliki

$$E(e_{ijklm}) = \frac{\sum_{ij} e_{ij}}{n} = \frac{0}{n} = 0$$

- v matrični obliki

$$E(\mathbf{e}_1) = E\left(\begin{bmatrix} e_{11} \\ e_{12} \\ e_{13} \\ e_{14} \\ e_{15} \\ \vdots \\ e_{110} \\ e_{111} \end{bmatrix}\right) = \begin{bmatrix} E(e_{11}) \\ E(e_{12}) \\ E(e_{13}) \\ E(e_{14}) \\ E(e_{15}) \\ \vdots \\ E(e_{110}) \\ E(e_{111}) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \\ \vdots \\ 0 \end{bmatrix} = \mathbf{0}_{11 \times 1}$$

Pomni! Pričakovana vrednost za vektor ostankov je ničelni vektor!

... dokončajmo delo

- Prepišimo enačbo, s katero se ukvarjamo

$$\begin{aligned}
 E(\mathbf{y}_1) &= E(\mathbf{X}_1\boldsymbol{\beta}_1) + E(\mathbf{Z}_{g1}\mathbf{u}_{g1}) + E(\mathbf{Z}_{a1}\mathbf{u}_{a1}) + E(\mathbf{e}_1) = \\
 &= \underbrace{\mathbf{X}_1 E(\boldsymbol{\beta}_1)}_{\curvearrowleft} + \underbrace{\mathbf{Z}_{g1} E(\mathbf{u}_{g1})}_{\curvearrowleft} + \underbrace{\mathbf{Z}_{a1} E(\mathbf{u}_{a1})}_{\curvearrowleft} + E(\mathbf{e}_1) =
 \end{aligned}$$

- Vstavimo rezultate

$$\begin{aligned}
 E(\mathbf{y}_1) &= \mathbf{X}_1\boldsymbol{\beta}_1 + \underbrace{\mathbf{Z}_{g1}\mathbf{0}}_{=\mathbf{0}} + \underbrace{\mathbf{Z}_{a1}\mathbf{0}}_{=\mathbf{0}} + \mathbf{0} = \\
 &= \mathbf{X}_1\boldsymbol{\beta}_1
 \end{aligned}$$

Modela za DHS v preizkusu mladic v skalarni in matrični obliki

Debelina hrbtne slanine

$$y_{ijklmn} = \mu + P_i + M_j + F_k + b_i(x_{ijklm} - 100) + g_{ikl} + a_{ijklm} + e_{ijklmn}$$

$$\mathbf{y} = \mathbf{X}\boldsymbol{\beta} + \mathbf{Z}_g\mathbf{u}_g + \mathbf{Z}_a\mathbf{u}_a + \mathbf{e}$$

... če delamo z več lastnostmi

$$y_{2ijklmn} = \mu_2 + P_{2i} + M_{2j} + F_{2k} + b_{2i}(x_{ijklm} - 100) + g_{2ikl} + a_{2ijklm} + e_{2ijklmn}$$

$$\mathbf{y}_2 = \mathbf{X}_2\boldsymbol{\beta}_2 + \mathbf{Z}_{g2}\mathbf{u}_{g2} + \mathbf{Z}_{a2}\mathbf{u}_{a2} + \mathbf{e}_2$$

... pričakovana vrednost DHS v skalarni obliki

- Izvrednotimo pričakovano vrednost opazovanj za DHS v skalarni obliki

$$E(y_{2ijklmn}) = E(\mu_2 + P_{2i} + M_{2j} + F_{2k} + b_{2i}(x_{ijklm} - 100) + g_{2ikl} + a_{2ijklm} + e_{2ijklmn}) =$$

- Razčlenimo

$$E(y_{2ijklmn}) = E(\mu_2) + E(P_{2i}) + E(M_{2j}) + E(F_{2k}) + E(b_{2i}(x_{ijklm} - 100)) + E(g_{2ikl}) + E(a_{2ijklm}) + E(e_{2ijklmn}) =$$

- Izpostavimo konstanto $(x_{ijklm} - 100)$

$$E(y_{2ijklmn}) = E(\mu_2) + E(P_{2i}) + E(M_{2j}) + E(F_{2k}) + (x_{ijklm} - 100)E(b_{2i}) + E(g_{2ikl}) + E(a_{2ijklm}) + E(e_{2ijklmn}) =$$

... pričakovana vrednost DHS v skalarni obliki

- Preverimo pričakovano vrednost za regresijski koeficient

$$E(b_{2i}) = \frac{b_{2i} + b_{2i} + b_{2i} + \dots + b_{2i}}{n_{1i}} = \frac{n_i b_{2i}}{n_{1i}} = b_{2i} \dots$$

- Vstavimo rezultat v nedokončano enačbo

$$E(y_{2ijklmn}) = \mu_2 + P_{2i} + M_{2j} + F_{2k} + b_{2i}(x_{ijkl} - 100) + 0 + 0 + 0$$

Pomni! Pričakovana vrednost opazovanj je odvisna od sistematskega dela modela!

Razlikujte: matrika oz. vektor **0** in skalar 0

... pričakovana vrednost DHS v matrični obliki

- Vektor opazovanj zamenjamo z desno stranjo enačbe modela

$$E(\mathbf{y}_2) = E(\mathbf{X}_2\boldsymbol{\beta}_2 + \mathbf{Z}_{g2}\mathbf{u}_{g2} + \mathbf{Z}_{a2}\mathbf{u}_{a2} + \mathbf{e}_2) =$$

- Razčlenimo

$$E(\mathbf{y}_2) = E(\mathbf{X}_2\boldsymbol{\beta}_2) + E(\mathbf{Z}_{g2}\mathbf{u}_{g2}) + E(\mathbf{Z}_{a2}\mathbf{u}_{a2}) + E(\mathbf{e}_2) =$$

- Izpostavimo konstante - matrike dogodkov

$$\overset{\curvearrowleft}{E(\mathbf{y}_2)} = \mathbf{X}_2 \overset{\curvearrowleft}{E(\boldsymbol{\beta}_2)} + \mathbf{Z}_{g2} \overset{\curvearrowleft}{E(\mathbf{u}_{g2})} + \mathbf{Z}_{a2} \overset{\curvearrowleft}{E(\mathbf{u}_{a2})} + \overset{\curvearrowleft}{E(\mathbf{e}_2)} =$$

$$E(\mathbf{y}_2) = \mathbf{X}_2\boldsymbol{\beta}_2 + \mathbf{0} + \mathbf{0} + \mathbf{0}$$

Pomni! Matrike/vektorje izpostavimo na isto stran, kot so v izhodiščnem izrazu. V teh primerih so na levi, zato gredo na levo!

Modela za DSS v preizkusu mladic v skalarni in matrični obliki

Debelina stranske slanine

$$y_{ijklm} = \mu + P_i + M_j + F_k + b_i(x_{ijklm} - 100) + g_{ikl} + a_{ijklm} + e_{ijklm}$$

$$\mathbf{y} = \mathbf{X}\boldsymbol{\beta} + \mathbf{Z}_g\mathbf{u}_g + \mathbf{Z}_a\mathbf{u}_a + \mathbf{e}$$

... če delamo z več lastnostmi

$$y_{3ijklm} = \mu_3 + P_{3i} + M_{3j} + F_{3k} + b_{3i}(x_{ijklm} - 100) + g_{3ikl} + a_{3ijklm} + e_{3ijklm}$$

$$\mathbf{y}_3 = \mathbf{X}_3\boldsymbol{\beta}_3 + \mathbf{Z}_{g3}\mathbf{u}_{g3} + \mathbf{Z}_{a3}\mathbf{u}_{a3} + \mathbf{e}_3$$

- Za vajo izpeljite pričakovano vrednost opazovanj v skalarni in matrični obliki

Pričakovana vrednost ob pogoju - skalarna oblika

- Srednja vrednost in parametri pri sistematskih vplivih

$$E(\mu_3 | u_{a3ijkl}) = \mu_3$$

- Ostanek

$$E(e_{3ijkl} | u_{aijkl}) = E(e_{ijkl}) = 0$$

- Naključni vplivi, ki niso izbrani

$$E(u_{vij} | u_{aijkl}) = E(u_{vij}) = 0$$

- Izbrani naključni vpliv ni več naključni...

$$E(u_{aijkl} | u_{aijkl}) = u_{aijkl}$$

Pričakovana vrednost ob pogoju - vpliv živali

- Izberem skupno okolje v gnezdu

$$E(\mathbf{y}_3) = E(\mathbf{X}_3\boldsymbol{\beta}_3 + \mathbf{Z}_{g3}\mathbf{u}_{g3} + \mathbf{Z}_{a3}\mathbf{u}_{a3} + \mathbf{e}_3 | \mathbf{u}_{a3})$$

- Razčlenimo

$$E(\mathbf{y}_3) = E(\mathbf{X}_3\boldsymbol{\beta}_3 | \mathbf{u}_{a3}) + E(\mathbf{Z}_{g3}\mathbf{u}_{g3} | \mathbf{u}_{a3}) + E(\mathbf{Z}_{a3}\mathbf{u}_{a3} | \mathbf{u}_{a3}) + E(\mathbf{e}_3 | \mathbf{u}_{a3})$$

- Izpostavimo konstante - matrike dogodkov

$$E(\mathbf{y}_3) = \underbrace{\mathbf{X}_3 E(\boldsymbol{\beta}_3 | \mathbf{u}_{a3})}_{\curvearrowleft} + \underbrace{\mathbf{Z}_{g3} E(\mathbf{u}_{g3} | \mathbf{u}_{a3})}_{\curvearrowleft} + \underbrace{\mathbf{Z}_{a3} E(\mathbf{u}_{a3} | \mathbf{u}_{a3})}_{\curvearrowleft} + E(\mathbf{e}_3 | \mathbf{u}_{a3})$$

- Pričakovana vrednost se spremeni samo izbranemu naključnemu vplivu

$$E(\mathbf{y}_3) = \mathbf{X}_3\boldsymbol{\beta}_3 + \mathbf{Z}_{g3}\mathbf{0} + \mathbf{Z}_{a3} \underbrace{E(\mathbf{u}_{a3} | \mathbf{u}_{a3})}_{=\mathbf{u}_{a3}} + \mathbf{0} = \mathbf{X}_3\boldsymbol{\beta}_3 + \mathbf{Z}_{a3}\mathbf{u}_{a3}$$

Pričakovana vrednost ob pogoju - skupno okolje

- Izberem skupno okolje v gnezdu

$$E(\mathbf{y}_3) = E(\mathbf{X}_3\boldsymbol{\beta}_3 + \mathbf{Z}_{g3}\mathbf{u}_{g3} + \mathbf{Z}_{a3}\mathbf{u}_{a3} + \mathbf{e}_3 | \mathbf{u}_{g3})$$

- Razčlenimo

$$E(\mathbf{y}_3) = E(\mathbf{X}_3\boldsymbol{\beta}_3 | \mathbf{u}_{g3}) + E(\mathbf{Z}_{g3}\mathbf{u}_{g3} | \mathbf{u}_{g3}) + E(\mathbf{Z}_{a3}\mathbf{u}_{a3} | \mathbf{u}_{g3}) + E(\mathbf{e}_3 | \mathbf{u}_{g3})$$

- Izpostavimo konstante - matrike dogodkov

$$E(\mathbf{y}_3) = \underbrace{\mathbf{X}_3 E(\boldsymbol{\beta}_3 | \mathbf{u}_{g3})}_{\curvearrowleft} + \underbrace{\mathbf{Z}_{g3} E(\mathbf{u}_{g3} | \mathbf{u}_{g3})}_{\curvearrowleft} + \underbrace{\mathbf{Z}_{a3} E(\mathbf{u}_{a3} | \mathbf{u}_{g3})}_{\curvearrowleft} + E(\mathbf{e}_3 | \mathbf{u}_{g3})$$

- Pričakovana vrednost se spremeni samo izbranemu naključnemu vplivu

$$E(\mathbf{y}_3) = \mathbf{X}_3\boldsymbol{\beta}_3 + \mathbf{Z}_{g3} \underbrace{E(\mathbf{u}_{g3} | \mathbf{u}_{g3})}_{=\mathbf{u}_{g3}} + \mathbf{Z}_{a3}\mathbf{0} + \mathbf{0} = \mathbf{X}_3\boldsymbol{\beta}_3 + \mathbf{Z}_{g3}\mathbf{u}_{g3}$$